

СУЧАСНИЙ СТАН НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ДІЯЛЬНОСТІ З НАДАННЯ ПОСЛУГ В ІННОВАЦІЙНІЙ СФЕРІ В УКРАЇНІ

CURRENT STATE OF LEGAL REGULATION OF INNOVATION ACTIVITY AND SERVICE ACTIVITY IN THE SPHERE OF INNOVATIVE SERVICES IN UKRAINE

Шапошник А.О.,

аспірант кафедри господарського права

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена дослідженню сучасного стану нормативно-правового регулювання інноваційної діяльності загалом та діяльності з надання послуг в інноваційній сфері в Україні зокрема. Проаналізовано норми Конституції України, законів України «Про інноваційну діяльність», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про державне регулювання у сфері трансферу технологій», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання визначення середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності загальнодержавного рівня на 2017–2021 роки», Національна доповідь «Інноваційна Україна-2020», чинні міжнародні угоди та інше. Автор зауважує, що попри численність нормативно-правових актів, Україна існує в умовах, коли нормативні акти в інноваційній сфері є розбірними, не мають єдності правового регулювання та загалом здійснюють лише фрагментарне управління інноваційною системою. Загалом розвиток законодавства України у науково-технічній та інноваційній сферах можна поділити на три періоди (1991–1998 рр., 1999–2007 рр., 2008 – нинішній час), які мають свої особливості нормативно-правового регулювання інноваційної діяльності та діяльності з надання послуг в інноваційній сфері. Автор підкреслює, що Україна є країною-учасницею низки міжнародних угод щодо інноваційного розвитку, проте слід зазначити, що частина з них має застарілий характер і не відповідає вимогам сучасності, оскільки інноваційна система має постійний розвиток і численні вдосконалення та потребує відображення шляхом внесення змін до чинних угод чи їх переукладання, а також укладення нових. Автор акцентує увагу, що нині законодавство України приводиться відповідно до норм європейського законодавства, гармонізується з нормами міжнародних угод і конвенцій у зв'язку з приєднанням України до багатосторонніх договорів, вступом до СОТ та підписанням Угоди про асоціацію з ЄС.

Ключові слова: інноваційна система, нормативно-правове регулювання інноваційної сфери, послуги в інноваційній сфері, інноваційне законодавство.

The article is devoted to the research of the current state of regulatory regulation of innovation activity in general and the activity of providing services in the innovation sphere in Ukraine in particular. The norms of the Constitution of Ukraine, the Laws of Ukraine “On Innovative Activity”, “On Scientific and Technical Activities”, “On State Regulation in the Field of Technology Transfer”, “On Priority Areas of Innovative Activity in Ukraine”, and the Cabinet of Ministers of Ukraine definition of medium-term priority directions of innovation activity of the national level for 2017–2021, the National report “Innovative Ukraine-2020”, current international agreements and more. The author points out that, despite the large number of regulatory ones, Ukraine exists in conditions where the regulatory acts in the innovation sphere are dismantled, lack the unity of legal regulation and generally carry out only fragmentary management of the innovation system. In general, the development of the legislation of Ukraine in the scientific, technical and innovative sphere can be divided into three periods (1991–1998, 1999–2007, 2008 – present), which have their own peculiarities of the legal regulation of innovation and service activities. in the innovation field. The author emphasizes that Ukraine is a party to a number of international agreements on innovative development, but it should be noted that some of them are outdated and do not meet the requirements of the present, since the innovation system has continuous development and numerous improvements, and needs to be reflected by amending existing agreements or their renegotiation, as well as new ones. The author emphasizes that at present the legislation of Ukraine is being harmonized with the norms of the European legislation, it is harmonized with the norms of international agreements and conventions, in connection with Ukraine’s accession to multilateral treaties, accession to the WTO and signing of the Association Agreement with the EU.

Key words: innovation system, regulatory and legal regulation of the innovation sphere, services in the innovation sphere, innovation legislation.

Постановка проблеми. Політика управління інноваційними процесами є неоднаковою в різних країнах світу, втім, загалом має за мету розвиток інноваційної активності та стимулювання підвищення науково-технічного потенціалу. Для плідного існування інноваційної системи країни постає необхідність чіткого розуміння та ефективного застосування нормативно-правового арсеналу її регулювання. Утім, Україна існує в умовах, коли нормативні акти в інноваційній сфері є розбірними, не мають єдності правового регулювання та загалом здійсню-

ють лише фрагментарне управління інноваційною системою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику нормативно-правового регулювання в інноваційній сфері досліджували такі науковці-господарники, як Ю.Є. Атаманова, Н.В. Барахтнян, Д.В. Задихайло, К.В. Єфремова, К.Ю. Іванова, В.С. Мілаш, та науковці-економісти: С.В. Шевчук, Н.А. Кравець та інші. Загальний стан доктринального дослідження законодавчої бази у сфері інноваційної діяльності є достатнім, проте у зв'язку зі

стрімким розвитком інноваційної системи потребує постійного дослідження та аналізу.

Метою статті є подальший аналіз чинного інноваційного законодавства України, з'ясування особливостей нормативно-правового регулювання діяльності з надання послуг в інноваційній сфері.

Виклад основного матеріалу. Вихідні правові передумови державної інноваційної політики закладено в Конституції України. Зокрема, стаття 54 гарантує громадянам свободу наукової і технічної, а також інших видів творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав. Також ця стаття визначає, що держава сприяє розвитку науки, встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством [1].

Нормативно-правове регулювання сфери інноваційної діяльності України спирається на широкий спектр законів і підзаконних нормативно-правових актів, прийнятих на основі Конституції України, зокрема законів України «Про інноваційну діяльність», «Про наукову та науково-технічну діяльність», «Про інвестиційну діяльність», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності», «Про наукову та науково-технічну експертизу» тощо. Загалом забезпечення інноваційної діяльності безпосередньо регулюється більше ніж 200 правовими актами, які не тільки мають безпосередній вплив на розвиток інноваційних процесів, проте й опосередковано впливають на них і роблять вагомий внесок у стимулювання інноваційної сфери, наприклад, такі як Податковий кодекс України, Бюджетний кодекс України та інші.

У вищезазначених законах і підзаконних нормативно-правових актах встановлюються державні пріоритети, визначаються засади наукової, науково-технічної та інноваційної політики, процедура фінансування і державної підтримки науково-технічної діяльності, регламентуються питання охорони прав інтелектуальної власності, створення та фінансування інноваційних структур [2, с. 5]. Нині законодавство України приводиться у відповідність до норм європейського законодавства, гармонізується з нормами міжнародних угод і конвенцій у зв'язку з приєднанням України до багатосторонніх договорів, вступом до СОТ та підписанням Угоди про асоціацію з ЄС. Проте слід зауважити, що в законодавстві України є численні прогалини та суперечності, що заважають чіткому становленню та розвитку інноваційної діяльності країни. Здійснюється порушення принципів систематизації та стабільності нормативно-правового регулювання інноваційної сфери. Принцип систематизації має на увазі те, що нормативні акти та закони повинні мати цілісність предмета нормативного регулювання та узгодженість норм, а принцип стабільності передбачає швидке та адекватне реагування законодавця на зміни у сфері інновацій задля ефективного розвитку інноваційних процесів, однак в Україні це відбувається несвоєчасно та хаотично.

Сучасні науковці справедливо звертають увагу на розібраний стан законодавчої бази України з питань

правового забезпечення інноваційної діяльності, що унеможливорює досягнення головної мети – забезпечення повномасштабного регулювання суспільних відносин, пов'язаних з інноваційними процесами.

Відповідно до Національної доповіді «Інноваційна Україна-2020», підготовленої колективом фахівців Національної академії наук України та інших наукових установ та органів державної влади, розвиток законодавства України у науково-технічній та інноваційній сферах можна поділити на три періоди. Перший етап (1991–1998 рр.) – ухвалення 13 грудня 1991 р. першого в СНД базового закону щодо науково-технічної та інноваційної діяльності (Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність»), запровадження податкових пільг для науково-технічної діяльності, розгортання діяльності Державного інноваційного фонду України, структура якого та цільове, незалежне від загальних видатків бюджету, фінансування презентували тоді нову у світі модель фінансової підтримки інновацій, що поєднувала підтримку інноваційних проєктів на регіональному, центральному рівнях і рівні галузей. Для другого етапу (1999–2007 рр.) характерними є скасування податкових пільг, ліквідація Державного інноваційного фонду, відхід від орієнтації на програми структурних змін у промисловості та переважна увага до іноземних кредитних запозичень. Незважаючи на ухвалення Закону України «Про інноваційну діяльність» (2002 р.) та Закону України «Про державне регулювання у сфері трансферу технологій» (2006 р.), норми цих законів, що стосувалися фінансової підтримки інновацій та трансферу технологій, були зупинені подальшими актами.

Третій етап (2008 – нинішній час). Попри ухвалення низки концепцій і програм, що стосуються розвитку науки та інновацій, інтенсивне обговорення проблем інноваційної та науково-технічної діяльності на парламентському рівні, прийняті рішення не реалізуються в запровадженні фінансових, кредитних, податкових, митних механізмів розвитку інноваційної діяльності; проєкти документів щодо фінансування, надання податкових пільг і кредитування інновацій не погоджуються фінансовими органами, науково-технічна та інноваційна сфери не розглядаються як важливі на рівні виконавчих органів влади [3, с. 236].

Основним нормативно-правовим актом, що створює засади правового забезпечення функціонування інноваційної системи країни, є прийнятий Верховною Радою України 4 липня 2002 р. Закон України № 40-IV «Про інноваційну діяльність» (набрав чинності 7 серпня 2002 р.). Закон № 40-IV вперше визначив правові, економічні та організаційні основи державного регулювання інноваційної діяльності України, встановив форми стимулювання державних інноваційних процесів.

8 вересня 2011 р. Верховною Радою України був прийнятий Закон «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», метою якого стало забезпечення інноваційної моделі розвитку економіки шляхом концентрації ресурсів держави на

пріоритетних напрямках науково-технічного оновлення виробництва, підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках. Згідно з цим Законом пріоритетними напрямками інноваційної діяльності визначалися науково і економічно обґрунтовані напрями провадження інноваційної діяльності, що спрямовані на забезпечення економічної безпеки держави, створення високотехнологічної конкурентоспроможної екологічно чистої продукції, надання високоякісних послуг і збільшення експортного потенціалу держави з ефективним використанням вітчизняних і світових науково-технічних досягнень. Вони поділяються на стратегічні та середньострокові пріоритетні напрями провадження інноваційної діяльності. Стратегічні пріоритетні напрями провадження інноваційної діяльності затверджуються Верховною Радою України на період до 10 років. Середньострокові пріоритетні напрями провадження інноваційної діяльності визначаються на період до 5 років і спрямовані на виконання стратегічних пріоритетних напрямів [4, с. 130]. Для виконання статті 3 вищезазначеного Закону було прийнято Постанову КМУ «Деякі питання визначення середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності загальнодержавного рівня на 2017–2021 роки», де було визначено середньострокові пріоритети, які, як убачається, цілком відповідають сучасному розвитку країн світу та потребують швидкої реалізації, зокрема такі, як розроблення та впровадження систем штучного інтелекту та Інтернету речей, технічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу, освоєння альтернативних джерел енергії.

Одним із основних документів, який задекларував і визначив інноваційний вектор України, потрібно назвати прийняту Верховною Радою України Концепцію науково-технічного та інноваційного розвитку України. Концепція містить основні цілі, пріоритетні напрями та принципи державної науково-технічної політики, механізми прискореного інноваційного розвитку, орієнтири структурного формування науково-технологічного потенціалу та його ресурсного забезпечення. Вона визначає засади взаємовідносин між державою та суб'єктами наукової та науково-технічної діяльності, які ґрунтуються на потребі у пріоритетній державній підтримці науки, технологій та інновацій як джерела економічного зростання, складника національної культури, освіти та сфери реалізації інтелектуального потенціалу громадян [5, с. 52]. Дія Концепції розрахована на період стабілізації економіки та досягнення постійного її розвитку.

Крім того, правове підґрунтя міждержавного інноваційного розвитку становлять численні міжурядові угоди про наукове і технологічне співробітництво в галузях, які становлять спільний інтерес. Урядом України було укладено цілу низку угод про наукове і технологічне співробітництво, консультування і технічну взаємодію, технічне та фінансове співробітництво, науково-технічну кооперацію та інше, які встановлюють загальні засади такого

співробітництва [6, с. 140]. *Проте слід зазначити, що частина угод має застарілий характер і не відповідає вимогам сучасності, оскільки інноваційна система має постійний розвиток і численні вдосконалення та потребує відображення шляхом внесення змін до чинних угод чи їх переукладання, а також укладення нових.*

Сучасний етап переходу економіки України на інноваційну модель розвитку потребує комплексного досконалого законодавства через призму повного, узгодженого та системного правового забезпечення функціонування національної інноваційної системи [6, с. 141]. Постає необхідність поєднання норм права, що регулюють інноваційну діяльність і є в багатьох законах і підзаконних нормативно-правових актах, в єдиний систематизований кодифікований акт – Інноваційний кодекс України.

Після прийняття Господарського кодексу України кодифікація господарського законодавства не припиняється, а продовжується як удосконаленням змісту наявного, так і переходом на нижні підгалузеві шаблі ієрархії системи нормативно-правового регулювання. Модернізації сфер господарсько-правового регулювання та їх розгалуження, виникнення та розвиток нових сегментів підштовхує законодавця до проведення кодифікаційних робіт. Д.В. Задахайло зазначає, що кодифікація дає змогу суттєво реформувати-модернізувати зміст, запровадити нові підходи до організаційно-господарського забезпечення того чи іншого виду діяльності, удосконалити зміст регулювання господарсько-виробничих відносин відповідно до сучасного рівня розвитку ринкових відносин, а також ділової та судової практики [7, с. 178]. Кодифікація інноваційного законодавства має на меті розвиток постійно діючої національної інноваційної системи з урахуванням усіх факторів стану державного соціально-економічного розвитку.

На доктринальному рівні є думка про необхідність та особливу актуальність кодифікації інноваційного законодавства з огляду на важливу роль інновацій в умовах сучасного розвитку країни.

Слід згадати про те, що кодифікація норм матеріального та процесуального права має за мету систематизацію, упорядкованість та узгодженість норм чинного законодавства. У результаті кодифікації відбувається зміна, скасування та вдосконалення норм права, які мають застарілий характер і не відповідають вимогам сучасного розвитку; усуваються прогалини в законодавстві та вирішуються суперечності щодо регулювання тих чи інших суспільних відносин, вдосконалюється їх регулювання та певним чином здійснюється реформування законодавства. Особливістю кодифікації за теперішніх умов ведення суспільної діяльності в Україні є те, що вона повинна здійснюватися з метою імплементації національного законодавства до законодавства Європейського Союзу та його країн-учасниць задля прискорення процедури вступу держави до об'єднаної Європи.

Українські науковці намагались вирішити питання недосконалості та фрагментарності інноваційного законодавства шляхом його кодифікації. Як

результат було представлено проект Інноваційного кодексу України, підготовлений робочою групою, що була створена спільним розпорядженням Адміністрації Президента України та президії Національної академії правових наук України. Обговорення його відбулось Національною академією правових наук України спільно з Науково-дослідним інститутом правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України та Національним університетом «Юридична академія імені Ярослава Мудрого» 14 червня 2011 року в Харкові на науково-практичній конференції «Проект Інноваційного кодексу України як новий етап розвитку нормотворення в інноваційній сфері». Відповідно до ч. 2 ст. 5.5.3. вищевказаного проекту інноваційними є послуги, які надаються з використанням нових розробок, що набули ролі інновацій. Тобто «інноваційність» цієї послуги розглядається саме в способі її надання (нові технології, методи та інструменти). Ми вважаємо, що це визначення не повною мірою розкриває сутність інноваційних послуг та є недостатнім, оскільки розпливчато окреслює правову природу цієї категорії та потребує розширення.

Нормативно-правове регулювання надання послуг в інноваційній сфері є важливим складником реформування економіки країни, спрямованого на підвищення стійкості до впливів зовнішнього середовища в умовах кризи світової економіки. Проте питання правового регулювання послуг в інноваційній сфері залишаються поки маловивченими. В наявній науковій літературі переважно вивчаються правові питання, які за своєю суттю повинні ґрунтуватися на економічному змісті інновацій.

Д.В. Задихайло підкреслює, що окремим питанням є також господарсько-правове забезпечення специфічної діяльності у сфері надання інноваційних послуг – діяльності компаній, що займаються доведенням інноваційної розробки до рівня інноваційного продукту з наступною його комерціалізацією та управлінням відповідним інвестиційно-інтелектуальним активом. Відсутність цієї ланки в ланцюгу національної інноваційної системи практично

розмикає рух струму інноваційної діяльності в ній [7, с. 183].

Висновки. Фрагментарне законодавче забезпечення інноваційної діяльності загалом і послуг в інноваційній сфері зокрема створює правову невизначеність суб'єктів господарювання та має своїм наслідком відсутність чітко окреслених меж здійснення господарювання. Нормативно-правове регулювання інноваційної системи здебільшого застаріле та не відповідає умовам сьогодення, оскільки останні зміни до галузевого законодавства датуються 2012 роком, а як уже зазначалось, інноваційна сфера перебуває у стрімкому підвищенні свого потенціалу та потребує своєчасного й впорядкованого законодавчого закріплення, зокрема, у вигляді кодифікованого закону щодо інноваційної сфери загалом або подальшого розвитку спеціальних законодавчих актів. Одним із них має стати нормативно-правовий акт, який дасть змогу впорядкувати основні базові засади здійснення діяльності з надання послуг в інноваційній сфері, що визначить основні терміни, окреслить коло суб'єктів здійснення цього виду діяльності, їхні права та обов'язки, закріпить довірні конструкції та відповідальність сторін.

Вищепроведений аналіз дає змогу дійти висновку, що метою розвитку інноваційної системи України загалом та її нормативно-правового регулювання можна визначити таке:

- покращення нормативно-правової бази шляхом її вдосконалення та збагачення нормами, що відповідають міжнародним угодам із законодавства Європейського Союзу;
- переукладання або укладання міжнародних угод щодо науково-технічного розвитку та підтримки країн, консультування та спільного інвестування;
- подальше приведення законодавчої бази у сфері інноваційної діяльності до її систематизації та узгодженості шляхом кодифікації;
- залучення всіх поодиноких учасників інноваційного процесу до системного розвитку потужної національної інноваційної сфери, що певно можливе за умови створення вагомих системоутворюючих факторів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституції України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Адамюк Д.І. Інноваційний продукт як об'єкт правового регулювання за законодавством України та ЄС : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / кер. роботи Ю.Є. Атаманова ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2016. 20 с.
3. Інноваційна Україна 2020 : національна доповідь / за заг. ред. В.М. Гейця та ін. ; НАН України. Київ, 2015. 336 с.
4. Атаманова Ю.Є. Концептуальні підходи до систематизації інноваційного законодавства та розроблення проекту Інноваційного кодексу України. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 2. С. 123–131.
5. Шевчук С.В. Економіко-правові засади регулювання інноваційної діяльності в Україні. *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право)*. 2013. № 3. С. 51–58.
6. Кравець Н.І. Законодавство про інноваційну діяльність: проблемні аспекти. *Інноваційне підприємництво: стан та перспективи розвитку* : зб. мат-лів II Всеукр. наук.-практ. конф., 29–30 березня 2017 р. / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана» та ін. Київ : КНЕУ, 2017. С. 140–142.
7. Задихайло Д.В. Кодифікація інноваційного законодавства: окремі концептуально-правові підходи. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 4. С. 177–185.